

EL SETGE DE PALAMÓS DE 1655 VIST DES DE MADRID

PERE MOLAS i RIBALTA

És ben coneguda la importància estratègica del port de Palamós dins el sistema militar i naval de la monarquia dels Àustria. Des d'allí va emprendre, l'emperador Carles V, el seu darrer viatge fora de la península ibèrica l'any 1543. Els ports de l'Empordà, i singularment el de Roses, jugaren un paper important durant les guerres del segle XVII entre Espanya i França. Un moment significatiu fou l'etapa final de la Guerra dels Segadors, quan els exèrcits de Felip IV havien recuperat el control de Barcelona el 1652.

En aquella època s'estava desenvolupant un incipient periodisme, en forma de *relacions de notícies* o termes semblants. La defensa de Palamós apareix en la literatura d'*avisos* escrita a Madrid, o en la correspondència privada del rei Felip IV, així com en les grans sèries documentals de les institucions catalanes, com el *Manual de novells arditos o dietari de l'antic Consell barceloní*. Vull dir que podem seguir en fonts impreses de diferent entitat el ressò que varen tenir les operacions bèl·liques de l'any 1655 i veure quina idea dels esdeveniments produïts a Catalunya es troben en fonts històriques no catalanes.

Diferents gasetes havien recollit la notícia de l'atac que la flota espanyola, comandada pel príncep Joan Josep d'Àustria, fill natural de Felip IV i virrei de Catalunya, havia efectuat contra Sant Feliu el juny de 1652⁽¹⁾. Mentre Barcelona encara resistia, continuava l'ocupació de diferents po-

(1) Pere MOLAS RIBALTA, «Sant Feliu a la premsa del segle XVII: l'atac de don Joan Josep d'Àustria el 1652», *Ancora*, Sant Feliu de Guíxols, any XLIII, núm. 2191, p. 41.

blacions del Principat. El saqueig de Blanes, esdevingut el 27 de setembre de 1652, va precipitar la submissió dels ports del Baix Empordà. En els dies següents, Sant Feliu de Guíxols i Palamós varen retre obediència a Felip IV⁽²⁾. El primer ministre, don Luis de Haro, ho comunicava al valencià Cristòfol Crespi de Valldaura, el vicecanceller que presidia el Suprem Consell reial de la Corona d'Aragó:

«todos los lugares de la costa, de Barcelona a Palamós, quedaban a la obediencia de Su Majestad, y guarnecidos San Feliu y Palamós con el tercio de galeones y seis galeras⁽³⁾».

LA CAMPANYA DE 1655

Però la rendició de Barcelona, l'octubre de 1652, no va posar fi a la guerra. Durant set anys les hostilitats continuaren devastant les comarques del nord del Principat. L'any 1655 les tropes franceses dugueren a terme una important ofensiva i ocuparen Solsona i Vic. També varen efectuar una forta incursió per terres de l'Empordà⁽⁴⁾.

Primer semblava que la invasió podria ser deturada a les terres del comtat d'Empúries. Castelló va resistir alguns dies. Mentrestant, don Joan d'Àustria havia establert el seu quarter a Palamós, on

«era anat ab la gent de guerra per impedir que los enemics no campejassen ab lo exèrcit».

Allí va rebre el reforç de dues companyies, enviades pel Consell de Cent de la ciutat de Barcelona⁽⁵⁾.

El tres de juliol, però, es van rendir els defensors de Castelló d'Empúries. Don Joan va tornar-se'n a Barcelona, on arribà el 10 d'agost⁽⁶⁾.

Mentre el virrei espanyol abandonava el Baix Empordà, hi compareixia un important general francès. Nogensmenys que un senyor de sang reial, el príncep de Conti, germà petit del príncep de Condé. La conquesta de Palamós era un dels objectius del comandament francès.

(2) José SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña...*, Barcelona 1956, p. 535. Segueix l'obra contemporània de Francisco FABRO BREMUNDAN, *Hechos del serenísimo señor don Juan de Austria en el Principado de Cataluña*, Zaragoza, 1673.

(3) Biblioteca Nacional. Madrid. Manuscrit 5.742. «Diario del señor vicecanciller Crespi», fol. 14. 10 d'octubre de 1652.

(4) SANABRE, capítol XXI, «Nuevos intentos de Francia de recuperar Cataluña», p. 562-563.

(5) *Manuel de Novells Ardit o Dietari de l'antic Consell barceloní*. Volum XVI, p. 255.

(6) *Ibidem*, p. 259. «Vinguda del senyor príncep don Juan d'Àustria de les parts de Palamós».

Retrat juvenil equestre de Joan Josep d'Àustria, pintat per José de Ribera el 1648, que es troba al British Museum de Londres.

El setge es va iniciar el primer de setembre. Sis dies més tard, el *Manual de novells ardlits* enregistra que els francesos havien assetjat Palamós per terra i per mar⁽⁷⁾. El dia 10, Conti es presentà davant Palamós amb deu vaixells i ocupà dues torres de defensa. Mentre la plaça resistia, els francesos arribaren fins a Llagostera i la saquejaren.

La notícia del setge va arribar a Madrid. La Generalitat comunicava al rei la importància del fet que la

plaça caigués en mans de l'enemic, «puig ab ella és senyor de tota la marina d'est Principat»⁽⁸⁾. Els particulars també es feien ressò del fet. El dietarista Jerónimo de Barrionuevo hi fa atenció en els seus *Avisos*. Ell xifrava les forces navals franceses en 28 navilis i cinc galeres i les de terra, en cinc mil homes d'infanteria i quatre mil de cavalleria⁽⁹⁾. En canvi, la guarnició només pujava a mil dos-cents homes i no tots ells soldats efectius, si bé sembla que ben proveïts de queviures i municions.

Durant alguns dies, Barrionuevo tenia la impressió que els francesos prendrien la vila, bo i reconeixent l'esforç de Joan d'Àustria: «el señor

(7) *Manual de Novells Ardlits*, p. 266. «En aquest dia vigué nova a esta ciutat que los enemics Francesos, ab sa gent de guerra, que campejaven en Empordà, havien sitiado la vila de Palamós».

(8) SANABRE, p. 564.

(9) Jerónimo de BARRIONUEVO, *Avisos*, I, Biblioteca de Autores Españoles, Editorial Atlas, Madrid 1969, XCIII «Cercan los franceses a Palamós»; p. 192 (18 de setembre de 1655).

don Juan hace lo que puede». Si queia Palamós, afegia, després vindria el torn d'Hostalric, i aleshores Girona no podria resistir⁽¹⁰⁾.

L'esperança dels defensors era l'arribada de la flota espanyola des d'Itàlia. Si no venia aviat, deia Barrionuevo, Palamós «se perderá sin remedio humano». Per tal d'apressar l'arribada dels socors s'hi havien enviat tres faluques «muy aprisa»⁽¹¹⁾.

No era només Barrionuevo qui veia les coses negres. Tenim la impressió del mateix rei Felip IV en la correspondència que adreçava a la mare Maria de Agreda, una monja que fou la seva consellera personal i política durant molts anys.

«Las cosas de Cataluña se van apretando, pues con haber venido al enemigo su armada marítima y más gente por tierra, han sitiado a Palamós por ambas partes, y aunque los de dentro se defienden bien, si no llega a tiempo mi armada, que viene de Nápoles, temo que se pierda, que sería de sumo perjuicio para la conservación de aquella provincia»⁽¹²⁾.

La flota va arribar a temps. Abans de trametre la carta, Felip IV va rebre un correu del príncep Joan amb la notícia que els francesos havien aixecat el setge⁽¹³⁾, que havia durat tres setmanes, fins al 21 de setembre. Dos dies abans, el 19, havia aconseguit trencar el bloqueig «el socorro de municiones y artilleros catalanes en una galera napolitana»⁽¹⁴⁾.

En el següent *Aviso* Barrionuevo dóna detalls de l'arribada de la flota. 26 navilis i 23 galeres, procedents de Nàpols van fer fugir els francesos, i sense flota, Contí va aixecar el setge. En la seva retirada fou perseguit per uns 800 homes, «dándole muy malos ratos»⁽¹⁵⁾.

(10) *Ibidem*, p. 194 (22 de setembre de 1655): «dícese la armada francesa se fue a Palamós, y se teme la tomará sin remedio, y que con esto e ir luego a Sterlique (sic) queda cortada Gerona, que se habrá de dar».

(11) *Ibidem*, p. 199 (29 de setembre).

(12) *Cartas de Sor María de Jesús de Agreda y de Felipe IV*. Biblioteca de Autores Españoles. Tomo 109. Editorial Atlas. Madrid 1958, Carta CDXXX (28 de setembre de 1655). El rei també havia comentat el 1652 l'atac a Sant Feliu, Tomo 108, Carta CCCXIX (26 de juny de 1652).

(13) *Ibidem*. «Después de escrita ésta me llega correo de don Juan con aviso de que el enemigo, así por mar como por tierra, se ha retirado de Palamós».

(14) Narciso FELIU de la PEÑA, *Anales de Cataluña*, III, Barcelona 1709, Libro XX, capítulo XIII, p. 377. «Asedio de Palamós que levanta el francés ... fue el motivo la venida de nuestra armada». Segons aquest autor, la flota es componia de 20 vaixells i 13 galeres.

(15) *Ibidem*. Caofol XCVII. «Nuestra armada ahuyenta de Palamós a la francesa»; pp. 199-200 («avisos» de 2 i 6 d'octubre).

Les hostilitats navals es traslladaren aleshores a les illes Medes, on se sabia que hi havia la flota francesa. Joan d'Àustria va donar ordre a la flota espanyola que busqués el combat, però calia que tornessin algunes galeres i naus que havien estat allunyades per un temporal⁽¹⁶⁾. Finalment, les flotes es varen trobar davant de Barcelona. Des de Montjuïc es va assenyalar la presència d'un estol,

«que segons se judica eren vaixells de
França, dels que pocs dies antes estaven
en lo siti de Palamós⁽¹⁷⁾».

Els vaixells francesos varen trobar per fi els espanyols i varen combatre durant dos dies el 29 de setembre i l'1 d'octubre. El ressò de la batalla va arribar tan lluny com a Sevilla, segons el testimoni d'un full imprès:

«Sangrienta batalla que tuvieron seis
navíos de la armada real de España que
desde Nápoles vino ... a veinte millas de
Barcelona⁽¹⁸⁾».

PALAMÓS, PORT DE LA MONARQUIA

No són aquestes les úniques notícies que dona Barrionuevo sobre Palamós. Durant la campanya de 1656, el nou virrei, el marquès d'Olías i Mortara, es va embarcar en un vaixell genovès per anar a Palamós, i des d'allí intentar organitzar la conquesta de Roses, que romania en poder dels francesos. Mortara hi va reunir set galeres, quatre d'espanyoles i tres de genoveses, però aquesta expedició no va tenir lloc⁽¹⁹⁾. Des de Girona el marquès es va limitar a petites escaramusses per les ribes del Ter i del Fluvià, però sense atrevir-se a atacar Roses⁽²⁰⁾.

Palamós seguia sent port privilegiat per les anades i vingudes de personatges de la vida política espanyola a Itàlia. El mateix any 1656 va arribar des de Gènova el marquès de Castel Rodrigo. Com que era època de pesta, el marquès va haver de passar la quarantena a Sant Feliu, «en lo castell de Sant Elm», durant onze dies, del dia 11 fins el 23 de setembre.

(16) BARRIONUEVO, op. cit. XCVIII, p. 200-201 (6 d'octubre de 1655). «La armada de Nápoles en busca de la francesa de Palamós», «Se dice tuvo noticia estaba la francesa haciendo agua en Médulas (sic), lugar entre Rosas y Palamós, y que el señor don Juan envía orden de que ... peleasen con ella».

(17) *Manual de Novells Ardits*, XVI, p. 268.

(18) Carmen SIMON PALMER, *Bibliografía de Cataluña*, I, núm. 919.

(19) *Manual de Novells Ardits*, p. 331, BARRIONUEVO, I, p. 316 i 320 (setembre 1656).

(20) SANABRE, p. 567.

Després, amb un certificat dels jurats de Sant Feliu, el magnat va seguir el seu viatge a Barcelona⁽²¹⁾. El desembre del mateix any era un noble de Sardenya, el marquès de Villasidro, el qui arribava a Barcelona, procedent de Palamós, «ab certificatòria feta per los morbers i jurats de dita vila», d'haver passat la quarantena⁽²²⁾.

En 1657 un altre aristòcrata espanyol, el marquès de Mancera, s'estava a Palamós «esperando compañía para ir a Italia»⁽²³⁾.

A final de segle els francesos tornaren a envair Catalunya amb èxit. El 1693 varen ocupar altra vegada Roses. Hi fou mortalment ferit el general d'artilleria Pere de Rubí i Sabater, el qual va morir a Girona de les ferides rebudes. Rubí havia estat el 1690 governador de Palamós. Aquesta població també va ser objecte d'atac. Vint vaixells l'assetjarien per mar, mentre que el governador del Rosselló, el duc de Noailles, ho feia per terra. L'ofensiva va ser més forta l'any següent. Els jurats de la ciutat de Girona comunicaven al virrei el 30 de maig que els francesos eren a la Bisbal, «de on se reu aniran sobre Palamós». La plaça es defensava i hom pensava que sometents procedents de Vic podrien enfrontar-se amb els francesos a Calonge i Romanyà. Però aquesta vegada la defensa fou inútil. Palamós va ser conquerida (30 maig de 1694) i després els francesos entraren a Girona i a Hostalric, la plaça forta que barrava el pas a Barcelona⁽²⁴⁾. Un mariner, arribat a la capital del Principat, informava que l'armada francesa se n'havia anat, emportant-se l'artilleria de bronze, i que només havia deixat trenta homes de guarnició⁽²⁵⁾.

* * *

El 1655 el comte de Palamós era el setè duc de Sessa, don Antonio Fernández de Córdoba, que morí el 1659. Fou un personatge políticament i social menys destacat que el seu pare, don Luis, el protector i amic de Lope de Vega, que havia mort el 1642. El setè duc va ser pare d'un altre don Luis, mort en la infantesa, que va portar el títol de comte de Palamós⁽²⁶⁾, i de don Francisco, el vuitè duc, nascut a Madrid el 1626 i que va ser virrei de Catalunya de 1669 a 1673⁽²⁷⁾.

(21) BARRIONUEVO, *Avisos*, II, p. 13. «Desembarcó en Palamós y las galeras han ido a hacer la cuarentena a san Feliu de Rijoies» (sic). *Manual de Novells Ardits*, p. 334.

(22) *Manual de Novells Ardits*, XVI, p. 348.

(23) *Ibidem*, II, p. 75.

(24) FELIU de la PEÑA, p. 416. «Asedio y rendimiento de Palamós al francés ... Dominado Palamós partió el ejército francés a la conquista de Girona».

(25) *Manual de Novells Ardits*, XXI, p. 146, 151-152 i 173.

(26) FERNANDEZ de BETHENCOURT, *Historia genealógica y nobiliaria de la Monarquía española*, III, p. 128.

(27) La vida sentimental i matrimonial de don Antonio podria donar lloc a una novel·la. Se'n pot seguir una part a BARRIONUEVO, II.